

Özgün Makale

İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Serginin Sergisi II Kapsamında Gerçekleştirilen Konservasyon Uygulaması: “Elif Naci- *Saklanan Çocuk*”¹ Conservation Practice Implemented within the Scope of The Exhibit of an Exhibition - II of Istanbul Painting and Sculpture Museum “Elif Naci - The Hiding Child”

Elis AKAY*

Öz

Elif Naci; ressam, yazar ve müzeci, ayrıca sanatçı D Grubunun kurucularındandır. Sanatçıya ait *Saklanan Çocuk* adlı eseri İstanbul Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonunda yer almaktadır. İstanbul Resim ve Heykel Müzesinde *Serginin Sergisi II* düzenlenirken restorasyon ve konservasyon çalışmaları gerektiren eserler arasında yer almaktaydı. Bu bağlamda incelenen eserin kâğıt üzeri yağlı boya olduğu tespit edilmiştir. *Saklanan Çocuk* adlı eser özelinde kâğıt üzerine yağlı boya eserlerdeki uyumsuzluklar ve sorunlar ele alınmıştır. Esere uygulanan konservasyon ve restorasyon süreçleri malzeme özelinde değerlendirip uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kâğıt Eser Restorasyonu, Tablo Restorasyonu, Konservasyon, Kâğıt Üzerine Yağlı Boya.

Abstract

Elif Naci; painter, writer, museum curator, and also one of the co-creator of the “D Group”. One of his artwork, named *The Hiding Child*, is in the collection of Istanbul Painting and Sculpture Museum. The work needed to be in the process of restoration and conservation before the Istanbul Painting and Sculpture Museum’s *The Exhibit of an Exhibition – II*. In that matter, it has been determined that the art was an oil painting on paper. The conflicts and problems on oil paintings on paper were also considered in the process. The conservation and restoration process applied to *The Hiding Child* were evaluated in terms of material.

Keywords: Paperwork Restoration, Painting Restoration, Conservation, Painting on Paper.

¹ Makalenin başvuru tarihi: 28.03.2022. Makalenin kabul tarihi: 11.05.2022.

* Arş. Gör., Sanat Eserleri Konservasyonu ve Restorasyonu Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, elis.akay@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7845-0501.

Elif Naci- Saklanan Çocuk

Elif Naci (1898-1987); ressam, yazar ve müzeci, ayrıca D Grubunun kurucularındandır. Resim eğitimi 1914 yılında girdiği Sanayi-i Nefise Mektebinde İbrahim Çallı'dan almıştır. Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kaldığı için ara verdiği öğrenimini, daha sonra 1928'de bitirmiştir. Bu arada çeşitli gazetelerde çalışan sanatçı, Müstakiller Grubuna girer daha sonra da 1933'te D Grubunun kurucuları arasında yer alır. Öğrencilik döneminde izlenimci anlayışın etkisinde kalan Elif Naci, D Grubu içinde soyut anlayışa yönelmiştir (Destek Reasürans Sanat Galerisi, 1990).

200-613 envanter numaralı *Saklanan Çocuk* eseri 73 x 54 cm ölçülerindedir. Envanter bilgilerine göre, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonuna sanatçı tarafından hediye edilmiştir. Yapım tarihine ait bilgi bulunmamaktadır.

“Sanatçının oda içi resimlerinden biridir. Odada saklanan bir kız çocuğunu betimlemiştir. Neden saklandığı belli olmayan kız çocuğu belki işlemiş olduğu bir suçtan dolayı saklanmakta, belki de oyun oynamaktadır. Bu amaçla izleyicinin sadece resme bakmasını amaçlamamış aynı zamanda algılayıcıya bir yorum yapma payını da eserde oluşturmuştur. Çocuğun saklandığı kapının açıldığı mekân resimde bir derinlik yaratarak görüş açısını bir oda ile sınırlamamıştır. Resim de kullandığı alan geometrikleştirilerek, dikeylik ve yataylık zıtlığı beraber oluşturulmuştur. Nesne ve figür, parçalara ayrılmış mimari yapı içinde bir bütünlüğe kavuşturulmuştur.” (Bayrak, 2006, s. 50)

Eser, yağlı boyanın kâğıt üzerine son derece ince ve kuru bir şekilde yüzeye uygulanması ile yapılmıştır. Yağlı boya bu uygulama şekli nedeniyle pastel boya etkisinde görülmektedir. Eserin sol alt köşesinde sanatçının imzası bulunmaktadır. Sanatçı zemin rengini de yüzeyde etkili bir şekilde kullanmıştır.

Görsel 1: Elif Naci- Saklanan Çocuk restorasyon öncesi görünümü.

Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uyuşmazlığı

Kâğıt, esnek ve lifli yapısı nedeniyle çevresel koşullardan etkilenen bir malzemedir. Yağlı boya ise, havadaki oksijen ile reaksiyona girdikten sonra katılaşır ve sert bir film tabakası oluşturur. Sanatçılar, boyayı solventlerle incelttiğinde veya az miktarda boya kullandığında daha mat ve nemli bir sonuç elde etmektedirler. Kâğıt desteğin yağı emme özelliğinden yararlanarak doğru dan desteğin üzerini boyarlar. Bazı durumlarda kâğıdın alanları, eserin yaratılış estetiğine dâhil edilerek kasıtlı olarak boş bırakılır. Kâğıt üzerine yağlı boya tablolar, sulu boya gibi diğer kâğıt üzerindeki sanat eserlerine kıyasla, çift eksenli heterojen katmanlı yapılar oldukları için daha karmaşıktır (Banou, Alexopoulou ve Singer, 2015).

Kâğıt üzeri yağlıboya eserlerde sorunlar şunlardır; yağ ortamının emilmesi ve yayılması, yağın kâğıt desteğinin gevrekleşmesine neden olması, renk bozulması ve renkte değişim. Olguların

derecesi ve yoğunluğu, yerel ve sınırlı, genel ve kapsamlı olaylara kadar değişir. Koruyucuların yağ emme ve difüzyonla ilgili ciddi renk bozulması ve ciddi gevrekleşme, bazen desteğin yerel olarak bozulmasına veya parçalara ayrılmasına neden olan iş vakalarıyla ilgilenmesi gerektiğinde, yağ bazlı ortamın kâğıt üzerindeki etkisi bir endişe konusu hâline gelmektedir. Bozulmalar sonucu kâğıdın malzeme ağırlığını kaldıramayacağı izlenimi vermektedir. Bileşimi kâğıt desteğinin tüm yüzeyini kaplamayan bazı yağlı boya eskizleri, yağlı boya çalışmaları veya yağlı boya tablolarında, genel olarak veya yerel olarak boya alanlarının sınırlarının ötesinde renk bozulmasının ortaya çıkması yaygın bir olgudur. Çalışmanın arka yüzünde de renk değişikliğine neden olduğu görülmektedir. Yağ emilimi ve renk bozulması, genellikle kompozisyonun belirli alanlarına tekabül eden, yalnızca işlerin arka yüzünde ortaya çıkmaktadır (Banou, Alexopoulou ve Singer, 2016).

Yağ kâğıdın okside olmasına neden olmaktadır. Lifleri dışarı atan ve oksitleyen yağ, boyanın etrafında hare biçiminde renk değişikliğine neden olur. Ağır, kalın, boyutlu bir kâğıt, yağın bozucu etkilerine karşı daha dirençli olabilir. Fakat kâğıtlar zaman içerisinde daha fazla sertleşip kırılabilir hâle gelebilirler. Kâğıt, sıcaklık ve nem dalgalanmalarıyla büzülüp genişledikçe ve boya kâğıda çok kalın uygulanırsa, boyada çatlamlar ve dökülmeler (American Institute for Conservation, 2021).

Gerekli ortam koşulları sağlanan eserlerde sorunlar çoğu zaman ortaya çıkmaz. Ancak ortam sıcaklığı, nem veya bazı mekanik etkiler nedeniyle kâğıt değişime uğrar ve boya tabakasına da zarar verir. Kâğıdın bozulması, fotomekanik reaksiyonlar, asidik hidroliz ve oksidasyon gibi çeşitli faktörlerin bir sonucudur. Pigmentler ve yağ da bozulma sürecinde yer alır. Pigment, yağ ile yüzeyde oldukça stabil durumdadır. Problemler esas olarak yağ ile temasta olan kâğıt zeminden kaynaklanmaktadır. Kâğıt üzerine yapılmış eserlerde hasarlarla ilgili en karakteristik değişiklikler, kâğıdın kahverengiye dönmesi ve kırılabilir olmasıdır. Kâğıdın her tarafı kahverengi ve kırılabilir ise, sanatçı boyamaya başlamadan önce tüm zemine yağ sürmüştü ya da havadaki kükürtlü bileşiklerin, ultraviyole ışınımının ya da kâğıdın yapım teknikleri nedeniyle gerçekleşmiş olabilir (Lend, 2017).

Restorasyon ve Konservasyon Süreci

Bir sanat eseri yaratıldığı andan itibaren yaşamaya başlamaktadır. Yaşam süreci boyunca fiziksel, kimyasal ve biyolojik bozulmalara uğrar. Ayrıca doğal olmayan, insan kaynaklı hasarlar görür. Restorasyon ve konservasyonun amacı, eserlerin bu doğal yaşamını orijinal hâliyle uzatmak ve zaman içerisindeki değişimlerini azaltmaktır. Tam anlamıyla değişimi engellemek mümkün değildir. Eserin yaratım sürecinde kullanılan her türlü malzemenin farklı bir yaşamı vardır. Dış etkenlerden farklı şekilde etkilenirler (Kaptan, 2012).

Restorasyon ve konservasyon uygulamalarının temel kuralı her zaman geri dönüşümlü malzemeler ile uygulama yapmaktır. Uygulanan malzemeler istendiğinde mekanik ya da kimyasal etki ile yüzeyden uzaklaştırılabilir olmalıdır. Bir yağlı boya tablo birçok katmandan oluşabilir. Bunlar; taşıyıcı yüzey, hazırlık tabakası, boya, vernik gibi sanatçıya bağlı olarak değişmektedir.

Kâğıt üzerine yağlı boya eserlerdeki sorunlar Elif Naci'nin Saklanan Çocuk eseri özelinde değerlendirilerek konservasyon uygulamalarına karar verilmiştir. Yapılan incelemeler doğrultusunda eser, taşıyıcı yüzey ve boya tabakası olmak üzere iki katmandan oluşmaktadır. Hazırlık tabakası, vernik tabakası ya da restorasyon geçmişi bulunmamaktadır. Eser; kâğıt üzerine yağlı boyanın seyreltilmiş ve kuru bir şekilde yüzeye uygulanması ile yapılmıştır. Sanatçının bazı alanlarda kâğıdın kendi rengini resme dâhil ettiğini, bu alanların yağ emilimi nedeniyle renginde koyulaşma ve kâğıdın yapısının bozulduğu, gevrekleştiği tespit edilmiştir. Taşıyıcı yüzeydeki

sorunlara karşın, eser yüzeyinde boya dökülmesi ya da çeşitli bozulmalar gözlemlenmemiştir. Bu gibi sorunların oluşmamasının nedeni olarak da sanatçının boya tabakasını son derece ince, boyar maddenin içerisindeki bağlayıcı olarak kullanılan yağın az kullanılmış olması sebep gösterilmektedir.

Görsel 2: Restorasyon öncesi ultraviyole ışık ile görünümü.

Görsel 3: Restorasyon öncesi sağ kenardan gelen aydınlatma ile görünümü.

Görsel 4: Restorasyon öncesi sol kenardan gelen aydınlatma ile görünümü.

Eserin genel kondisyonu iyi olmasına karşın ortam koşulları ve fiziksel etkiler nedeniyle eserde çeşitli bozulmalar meydana gelmiştir. Değişken ortam koşulları nedeniyle dış bükey oluşan bir deformasyona sahiptir. Taşıyıcı yüzeyin rengi koyu kahverengi ve kırılğan, esnek olmayan bir kâğıt hâline dönüştüğü gözlemlenmiştir. Gevrek olmanın, selüloz zincirinin polimerizasyon seviyesinde aşırı bir düşüşe işaret ettiği bilinmektedir. Öncelikle bu deformasyonun giderilmesi, kâğıdın kırılğan yapısının azaltılması amacıyla, eser boyutunca kesilen 1,8 mm kalınlığındaki kurutma kartonu nemlendirilerek eserin arka yüzeyine gelecek şekilde konulup, düzleşmesi için ağırlık altında bekletilmiştir. Nemlendirme işlemi sonucunda taşıyıcı yüzeyin sert yapısı ve dış bükey deformasyonu giderilmiştir. Bu tarz deformasyonlar yüzeyde hafızanın oluşmasına neden olduğundan uygun ortam koşulları sağlanamadığı takdirde deformasyon tekrarlanabilir.

Eserin boya tabakasında, üst orta kısımda, duvar olarak betimlenen açık renkli alanda boya kaybı ve darbe kaynaklı taşıyıcı yüzeyde yırtılma meydana geldiği görülmektedir (Görsel 5). Restorasyon ve konservasyon uygulamalarında kullanılan birçok farklı yapıştırıcılar bulunmaktadır. Yapıştırıcı güçlü ve esnek olmalı, renk değişimine uğramamalıdır. Bu uygulamada kâğıt restorasyonu için en çok tercih edilen metil selüloz (MC) kullanılmıştır. Metil selüloz, selülozdan elde edilen kimyasal bir bileşiktir. Beyaz toz hâlinde bulunur, kokusuz ve tatsızdır. Soğuk suda belirgin yoğun bir çözelti ya da jel oluşturarak çözünebilir (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı..., t.y.). Metil selülozun su ile hazırlanması, eser yüzeyinin suya hassasiyeti bulunmaması nedeniyle kullanım açısından bir sorun teşkil etmemektedir.

Öncelikle yırtık parçanın yüzeye sabitlenmesi için %4 oranında saf su ile hazırlanan MC yardımıyla yapıştırılmıştır (Görsel 6). Eserde astar tabakası bulunmaması ve ince bir boya tabakası olması nedeniyle hafif yapısı göz önünde bulundurulmuş Japon kâğıdı tercih edilmiştir. Kozo veya duttan oluşan Japon kâğıtları, dayanıklılıkları ve esneklikleri nedeniyle restorasyon işlemi için en uygun malzemelerdir. 0,18 mm kalınlığında Japon kâğıdı, kenarları liflendirilerek eksik

alanın ölçülerinde kesilmiştir. Kullanılacak kâğıtların açık renginin kırılması için esere uygun tonda sulu boya ile renklendirilmiştir. Darbe kaynaklı alanda derinliğin fazla olması nedeniyle Japon kâğıdı, MC ile 4 kat uygulanmıştır.

Görsel 5: Eser yüzeyindeki darbe kaynaklı kayıp alan.

Görsel 6: Yırtık alanın onarımı.

Restorasyonda eserin görsel algısına yönelik yapılan fark edilebilir ya da fark edilmez rötuş teknikleri bulunmaktadır. Alanda açık renkli, düz bir zemin elde edildikten sonra estetik algıyı oraya çekmemek, görsel bir yanılsama yapması için mimetik² rötuşa olabildiğince yaklaşan bir rötuş yapılmasına karar verilmiştir.

Rötuşlar her zaman geri dönüşümlü malzemeler kullanılarak ve eserin orijinali arasında dolgu malzemesi uygulanarak yapılmalıdır. Japon kâğıdı ile dolgu yapılan alan sulu boya ile renklendirilip eserin mat, kuru boya etkisini taklit edebilmek için uygun renklere kuru kalem kullanılarak rötuş yapılmıştır (Görsel 7-8). İki farklı boya ve dolgu malzemesi olarak kullanılan Japon kâğıdı, eser yüzeyi ile benzer etki sağlamıştır. Benzer etki elde edilmesine rağmen yakından, çıplak gözle rahatlıkla algılanabilir niteliktedir.

Görsel 7: Kuru kalem ile rötuş uygulaması.

Görsel 8: Sulu boya ile rötuş uygulaması.

Restorasyon uygulaması tamamlanan eser, çerçevesine yerleştirilirken müze camı ve arka yüzeyine asitsiz destek kartonu ile desteklenmiştir. Müze camı ile eser yüzeyinin ultraviyole ışınlarının zararlarından korunması sağlanmıştır. 15 Aralık 2021 tarihi itibarıyla müzedeki yerinde sergilenmeye başlamıştır.

² Mimetik, "taklide ilişkin" anlamındadır. Bire bir renk ve doku taklidi yapılması "mimetik rötuş" olarak adlandırılır.

Görsel 9: Genel ışık ile restorasyonu tamamlanan eserin görünümü.

Görsel 10: Ultraviyole ışık ile restorasyonu tamamlanan eserin görünümü.

Sonuç

Kırılgenlik, kâğıt üzerine yağlı boya tablolarla ilgili temel sorunu ortaya koymaktadır. Kâğıt sadece iki boyutlu düz bir levha değil, aynı zamanda farklı çevresel koşullardan etkilenen karmaşık bir organik bileşikler, kimyasal bağlar sistemidir. Yağlı boya içeriği dolayısıyla kuruduktan sonra geri dönüşümü zor fakat kırılgen bir yapıya sahip olur. Kâğıdın selülozik yapısını boya içerisindeki bağlayıcı olarak kullanılan yağ bozmaktadır. Bu nedenle resim sanatında kullanılan malzemeler birbiri ile uyumlu olmamasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle çeşitli bozulmalara uğrar. *Saklanan Çocuk* eserinde kâğıt ile yağlı boya arasındaki uyumsuzluk sonucu eserde bozulmaların olmamasının nedeni sanatçının boyayı ince bir şekilde yüzeye uygulamasıdır. Miktarı az olan yağın, taşıyıcı yüzey olan kâğıtta ortaya çıkardığı sorunlar daha az gözlemlenmektedir. Restorasyon ve konservasyon uygulamalarında malzeme uyumsuzluğu dikkate alınarak uygulamalar yapılmalıdır. Bu eser özelinde son derece geri dönüşümü olan, hafif ve eserle uyum sağlayan malzemeler ile restorasyon uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Kaynaklar

American Institute for Conservation (AIC) (2021). BPG media problems. 15 .03. 2022 tarihinde https://www.conservation-wiki.com/wiki/BPG_Media_Problems adresinden edinilmiştir.

Banou P., Alexopoulou A. ve Singer B.W. (2015). The Treatment of oil paintings on paper supports. *Journal of Paper Conservation*, 16 (1), ss. 29-36

Banou P., Alexopoulou A., Singer B.W. (2016, May) . Investigating the effect of oil medium on the paper supports of works of art. A Discussion on factors, mechanisms and effects involved. *ERC Newsletter*, 1, ss.4-13

Bayrak, T. (2006). *Çağdaş Türk resminde kübist eğilimler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Destek Reasürans Sanat Galerisi (1990). Elif Naci Resim Sergisi. Sergi Broşürü. 13.05.2022 tarihinde <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/39118> adresinden edinilmiştir.

Kaptan, C. (2012, Sonbahar). Tuval resmi deformasyonları ve dedenleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, ss. 43-61.

Lend, K. (2017). Conservation of oil paintings on paper: From ideas to practical solutions on the example of paintings by Estonian artist Ado Vabbe. 16.03.2022 tarihinde <https://renovatum.ee/en/autor/conservation-oil-paintings-paper-ideas-practical-solutions-example-paintings-estonian-artist> adresinden edinilmiştir.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı (t.y.). Metil Selüloz. 15.03.2022 tarihinde <http://www.kitapsifahanesi.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/metil%20sel%C3%BCloz.pdf> adresinden edinilmiştir.

